

SCI-CONF.COM.UA

**SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS
OF CONTEMPORARY SOCIETY**

**PROCEEDINGS OF II INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
SEPTEMBER 12-14, 2024**

**LONDON
2024**

ОЛІГАРХІЗМ ЯК НЕГАТИВНЕ ЯВИЩЕ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Корольова Вікторія Вікторівна

к.ю.н., доцент,

Лисак Максим Юрійович

аспірант

Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, Україна

Анотація: У статті розглядається олігархізм одне із негативних явищ в українському державотворенні. Автори розглядаються фактори, що зумовили їх появи. Акцентовано увагу на двох теоретичних підходах щодо поясненню феномену олігархії. Перший - це так звана теорія залежності від траєкторії розвитку. Другим підходом є теорія раціонального вибору.

Ключові слова: державотворення, олігархія, олігархізм, теорія залежності від траєкторії розвитку, теорія раціонального вибору.

Як зазначено в наукових джерелах олігархізм є одним із негативних явищ державотворення в Україні.

Олігархія виникла у винятковий історичний період, коли країни пострадянського простору зіткнулися з трьома безпрецедентними викликами: становлення власної держави, переходом від адміністративно-командної економіки до ринкової та впровадженням демократичних інститутів у суспільне життя. Олігархія стала своєрідною реакцією незрілого, нерозвиненого і немодернізованого суспільства на ці історичні виклики.

Згідно з Енциклопедією сучасної України олігархія (грец. *ὀλιγαρχία* - влада небагатьох) – тип політичного режиму, за якого державна влада підконтрольна невеликій групі найбагатших осіб. Її визначальними рисами є: фактичне підпорядкування органів державної влади цим особам;

використання ними владних можливостей у власних інтересах, насамперед для особистого збагачення [1].

Отже, олігархічні відносини панують у сфері здійснення державної влади. Їм притаманна непрозорість, клановість і своєрідна феодальна корпоратизованість. Такі відносини стосуються невеликої групи людей, які реально впливають на державну владу та чиновників, котрі цю державу обслуговують [2, с. 774].

Як науковий термін поняття «олігарх» було обгрунтовано А. Колодій в статті «Олігархи» й «олігархія»: зміст понять та українська політична дійсність» [3]. А. Колодій пише, що олігарх — це не просто багата людина, а один із небагатьох можновладців, що правлять у своїх приватногрупових інтересах, причому в основному або виключно силовими методами. Далі вона продовжує, як теоретично, так і в емпірично-порівняльному аспекті з'ясування суті олігархічного правління є непростю справою [3, с. 33].

Слід погодитися із твердження Коржова Г., який звертає увагу на те, що пояснення феномену олігархії та чинників, що його породили, базується на двох теоретичних підходах, які можуть бути успішно застосовані для глибшого розуміння тих процесів, що призвели до становлення олігархічної моделі суспільного ладу [4, с. 107].

Перший концептуальний підхід - це так звана теорія залежності від траєкторії розвитку. У цій теорії зміни після краху соціалізму розглядалися крізь призму концепції транзиту як процесу соціальної імітації.

Теорія залежності від траєкторії розвитку твердить, що минуле не справляє безпосереднього впливу на майбутнє, а отже, саме майбутнє відкрите.

Минуле задає певний вектор розвитку, але не в сенсі жорсткої детермінованості, а через встановлення досить широкого спектру можливості для маневру.

А тому сучасні та майбутні параметри розвитку можуть суттєво відрізнитись навіть в країнах зі схожим історичним досвідом. Головним елементом теорії є питання про створення нового інституційного ладу, про

суперечності між старими та новими інститутами та появу гібридних інститутів. Отже, дана теорія бачить головний зміст трансформації в інституційних змінах. Однак інституційний порядок, який виникає в процесі трансформації, нерозривно пов'язаний з соціалістичною епохою.

Саме тому на зміну тотально одержавленій формі власності приходять не приватна, а змішана, комбінована, з нечітко визначеними правовідносинами.

Слід, однак, мати на увазі, що історичний шлях розвитку створює певні обмеження та вказує на найбільш вірогідні дороги подальшого руху, не відкидаючи при цьому існування альтернативних напрямків розвитку.

У процесі перебудови інституційної матриці важлива роль належить неформальним інститутам, які складаються із соціальних норм, звичаїв, моральних цінностей і когнітивних структур. Вони накладають обмеження на діяльність індивідуумів і організацій, націлену на досягнення певних цілей.

Другим концептуальним підходом у запропонованій моделі є теорія раціонального вибору. У цьому випадку йдеться вже не про конкретні обмеження та можливості, що існують на макрорівні, а про вигоди, можливості, мотивації, цінності, яким керувався елітний клас при здійсненні суспільних змін. Так, певні реформи в Україні були відверто спрямовані на створення олігархії. Зокрема, це стосується процесу приватизації державної власності як на законодавчому рівні, так і на рівні суспільної практики. Методи їх реалізації також демонструють ту саму тенденцію – всі найважливіші реформи були прийняті без дійсного громадського обговорення і тим більше без впливу громадськості на характер рішень.

Олігархічна модель стала можливою та раціональною для значної більшості населення в умовах гострої та всеохоплюючої кризи після краху соціалізму.

Отже, поява олігархічних відносин у пострадянських перехідних суспільствах була зумовлена двома факторами. Перші були зумовлені інституційною, структурною та соціокультурною моделлю розвитку, успадкованою українським суспільством з минулого. Вони вплинули на вибір

шляхів розвитку на ранніх етапах реформування, позначились на їхньому змісті, формі та часі і продовжують певною мірою визначати траєкторію нинішнього шляху. Другий фактор безпосередньо пов'язаний зі стратегією реформ, її змістом та методами реалізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Енциклопедія Сучасної України [Текст] / НАН України, Наук. т-во ім. Т.Шевченка, Координац. бюро Енциклопедії Сучас. України НАН України. К. : Поліграфкнига, 2001. ISBN 966-02-2074-X. Т. 1 : А / співголови ред ради І. М. Дзюба, А. І. Жуковський. 2001. 823 с.
2. Nohlen D. Worterbuch Staat und Politik. Neuausgabe 1995. Bonn : Bundeszentrale fur politische Bildung, 1998. 906 S.
3. Колодій А. Ф. «Олігархи» й «олігархія»: зміст понять та українська політична дійсність». Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. 2001. Вип. 19. С. 31 – 35.
4. Коржов Г. Олігархічна природа сучасного політичного режиму в Україні. Наукові записки. Серія “Політичні науки”. Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”. Випуск 3. 2008. С. 103-117.